האוניברסיטה העברית בירושלים
הפקולטה למדעי הרוח
המחלקה ללימודי אסיה

עבודת סיום: השפעת האימפריה היפנית על הקולוניות בתחומי האתנוגרפיה, התיעוש והמגדר

מאת: ניצן ורדי

עבודה במסגרת הקורס: יחסי יפן – דרום מזרח אסיה 46224

בהנחייתו של פרופ' ניסים אוטמזגין

מוגש לידי: פרופ' ניסים אוטמזגין

ירושלים, (18.9.21)

תוכן עניינים:

הקדמה ומבוא.....3

חלק ראשון: מחקר תאורטי 5-16

פרק א': מחקר אתנוגרפי בקרב האוכלוסיות המקומיות.....5

פרק ב': תיעוש כלכלי מאסיבי בקולוניות.....9

פרק ג: עיצוב מחדש של תפקידים מגדריים.....13

חלק שני: מחקר אמפירי..... 16-27

פרק א': מחקר אתנוגרפי.....17

פרק ב':רפורמות תיעוש.....21

פרק ג': תפוצתן של אידיאולוגיות מגדריות.....24

דיון ומסקנות.....28

ביבליוגרפיה.....30

הקדמה ומבוא:

האימפריה היפנית התפתחה בהדרגה משנות ה-90 של המאה ה-19 ועד תבוסתה של יפן במלחמת העולם השנייה ב -1945. לאחר שיפן נדרשה לפתוח ביחסי מסחר עם המערב על ידי קומודור פרי האמריקאי בשנת 1853, השלטון היפני החל להכיר בהדרגה באוזלת ידו אל מול התהליך הגלובלי של השתלטות המערב, מה שהביא להחלת תהליך מודרניזציה מואץ בעזרת רפורמות מרחיקות לכת בכל התחומים שמטרתן העיקרית הייתה ליצור מדינת לאום יפנית שמתנהלת בסטנדרטים מודרניים ועומדת אל מול איום ההשתלטות המערבי. תוך עשורים ספורים יפן והחברה היפנית השתנו בקצב מסחרר, מקצה לקצה. הרפורמות, בהיותן מכוונות למודרניזציה וקדמה, התאפיינו בהשפעות מערביות ניכרות ונטישה מסוימת של המסורתיות שנחשבה לנחשלת. בהדרגה, יפן הפכה עד לשנת 1894 למדינה עם שלטון ריכוזי ויציב, צבא מודרני, תעשייה מתפתחת וציבור מעורב פוליטית. כחלק מהתהליך, יפן השתלטה על קולוניות ומושבות, בדומה לאימפריות המערביות. הטענה שלמדינה עצמאית וחזקה יש הזכות המוסרית לכבוש עמים חלשים ולהציג בפניהם את הדרך הנכונה, הייתה מקובלת באותה תקופה. היפנים אימצו את הגישות המערביות הללו ובשילוב עם ניסיון ללכד את הלאום היפני תחת מטרה אחת ולהשקיט אי יציבות פוליטית, מלחמות וכיבוש הפכו לכלי לגיטימי.[1] עד 1945, יפן הצליחה להביס את רוסיה, סין והמעצמות המערביות ששהו בדרום מזרח אסיה ולהקים אימפריה שאיחדה את אזור אסיה כפי שלא נעשה מאז האימפריה המונגולית. לראשונה בעת המודרנית, קמה אימפריה שמקורה אינו במערב - קלף שיפן השתמשה בו פעמים רבות כדי להצדיק ולהאדיר את שלטונה בקולוניות.

האימפריאליזם היפני היה ייחודי בכמה היבטים. הוא התאפיין בהסתמכות כלכלית נרחבת על הקולוניות ובהתערבבות ניכרת יחסית בין האוכלוסיות היפניות לבין המקומיים, כשהמתיישבים היפנים היו לרוב אזרחים שחיפשו הזדמנויות ואופקים תעסוקתיים חדשים מחוץ ליפן. בדרום מזרח אסיה למשל, היפנים הראשונים היו זונות וסרסורים ממוצא יפני שכלל לא זכו, בעיני המקומיים, למעמד מיוחד או נעלה מהם. תחילה, נקראו "זרים אוריינטליים" ומכיוון שעבר זמן עד שהמדינה ראתה באזורים אלה פוטנציאל כלכלי, האוכלוסיות צברו את מעמדן האימפריאלי לאורך זמן.[2] היבט מייחד נוסף הוא הצבא היפני, שהיה מורכב ממעמד ביניים נמוך לרוב ואנשי הצבא לא היו בעלי סטטוס חברתי יוקרתי כפי שהיו במערב.[3] חילוקי הדעות בין הצבא לשלטון המרכזי היו נפוצים. פעמים רבות הצבא פתח במלחמה באזורים אלה ללא אישור ולעיתים בניגוד להוראות

---

[1] בן עמי שילוני, *יפן המודרנית תרבות והיסטוריה* (תל אביב: שוקן, 2002) 119.

[2] Takashi Shirashi, ed. *The Japanese in Colonial Southeast Asia* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2018) 7.

[3] Mark R, Pattie and Ramon Hawley Myers, *The Japanese Colonial Empire, 1895-1945* (Chichester: Princeton University Press, 1987), 509.

שלטוניות מפורשות, מה שהותיר את השלטון במבוי סתום והכריח אותו להכיר בנכס הגאוגרפי החדש. אי לכך, ניתן לאפיין את האימפריאליזם היפני ככזה המתחיל מלמטה - מהשכבות הנמוכות יותר והנוכחות שלהם בקולוניות העתידיות, דרך הצבא ושאיפותיו הביטחוניות, ולבסוף לקבלה בלית ברירה של המציאות הקיימת על ידי השלטון המרכזי.[4] לצד זאת, בהיותה אימפריה מאוחרת בהרבה משותפותיה המערביות, ליפן היה קשה יותר להחיל את שליטתה במקומות שכבר היו בעלי זהות לאומית מסוימת כמו למשל בקוריאה. בטיוואן ובפיליפינים, יפן החליפה את הכיבושים שקדמו לה ועל כן היה מאתגר במיוחד להכפיף את האוכלוסיות לשלטון החדש. כיבוש מנצ׳וריה וחלקים מסין מהווים גם הם תופעה אימפריאלית ייחודית, בהתייחס לקשרים ארוכי השנים בין המדינות ועליונותה הבלתי מעורערת של סין לאורך ההיסטוריה. יפן הייתה בעמדת נחיתות מובהקת ובהתייחסות למעמד זה, כיבוש סין על ידי יפן נראה היה רעיון מופרך ובלתי אפשרי.[5] אולם לצד ייחודיותו, האימפריאליזם היפני מצוי תחת הקטגוריה של אימפריאליזם מימטי, בהיותו חקייני ומושפע עמוקות ממעצמות המערב בשיטותיו והתנהלותו.

למרות השוני בין האזורים הכבושים הן מבחינה דמוגרפית, הן תרבותית והן היסטורית, בחרתי לחקור לעומק שלושה תחומים עיקריים שאפיינו את האימפריאליזם היפני בקולוניות - מחקר אתנוגרפי של האוכלוסיות המקומיות, רפורמות תיעוש נרחבות לצורך ניצול כלכלי יעיל, והחלת אידיאולוגיות מגדריות חדשות שהתפתחו ביפן כחלק מתהליך המודרניזציה. המשותף לשלושת התחומים הוא האוריינטציה המודרנית המאפיינת אותם והשימוש בה כגורם מאחד תחת האימפריה היפנית, מה שנתן לגיטימציה לכיבוש היפני ומעצם כך אפשר שליטה נרחבת יותר באוכלוסיות המקומיות. אולם, בניגוד לעמדות הנפוצות במחקר שמציגות את האימפריה היפנית ככוח כובש ומדכא בלבד ואת האוכלוסיות המקומיות כקורבנות מוחלטים של האימפריה, נוכחתי לגלות במחקרי שהרפורמות שהושתתו תחת האימפריה ותהליכי הטמעתן לא היו אחידים כמקובל לטעון והיחסים בין הכובשים לנכבשים היו מורכבים יותר, ועל כך אפרט בעבודתי.

בעקבות זאת, חשיבות המחקר היא רבה שכן הנרטיב הקולוניאלי מוצג פעמים רבות באופן חד גוני ושטחי יחסית מה שמונע ראייה רחבה של מציאות קולוניאלית משתנה ודינמית, ארוכת שנים ומרובת גורמים ובעלי אינטרסים שלאו דווקא ״מתיישרים״ זה עם זה. הרפורמות שמטרתן הראשונית הייתה שליטה באוכלוסייה וניצולה, הפכה לעיתים לגורם מאחד כנגד השלטון היפני בדרכי הטמעה והתנגדות. מחד, השלטון

[4] Shirashi, *The Japanese in Colonial Southeast Asia*, 9.
[5] Peter Duus, Ramon H. Myers and Mark R. Pattie, eds. *The Japanese Informal Empire in China, 1895-1937* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014), 433.

היפני המקומי יצר בעבור המקומיים קבוצות השתייכות חדשות לצרכי שליטה מרבית באוכלוסייה אך הטמעתן של קבוצות שייכות אלה העניקה כוח למקומיים ואפשרה התנגדות יזומה ומשותפת כנגד השלטון המדכא. היות והנרטיב הקולוניאלי הוא משמעותי במרחב האסיאתי עד לימינו ומשפיע על יחסי החוץ של יפן עם המדינות שנכבשו, הצגה לעומק של כל תחום ותחום מאפשרת את העשרת הנרטיב ודיוקו באופן שעשוי להשפיע משמעותית על יחסיה של יפן עם מדינות אלה. בנוסף, היות ואני רואה בשלושת התחומים והתהליכים הקשורים בהם משותפים במידה רבה לכל הקולוניות, ניתן להסיק מכך שתקופה זו היא אינטגרלית לשאלת האזוריות האסיאתית והאם למושג זה יש אחיזה גאוגרפית, היסטורית או תרבותית.

חלק ראשון: מחקר תאורטי

פרק א': מחקר אנתרופולוגי בקרב האוכלוסיות המקומיות

הכיבוש היפני באזורים שונים הוביל למפגש בין התרבות היפנית לתרבויות המקומיות ויפן השקיעה רבות בחקר אנתרופולוגי של כל שטח שנכבש. באותה תקופה, האזור לא הורכב מישויות מדיניות או לאומיות וקבוצות ההשתייכות היו קהילתיות, כשבשטחים הדרומיים ההטרוגניות התרבותית ועושר השפות הייתה ועודנה מהמגוונת בעולם. סין מאז ומעולם הייתה ערב רב של קהילות תרבותיות שונות, וקוריאה נחשבה לישות אחת עם היסטוריה משותפת ושפה מקומית, אך הקוריאנים לא ראו בעצמם שייכים למדינת לאום אחידה. לצד המגוון התרבותי והיעדר ישויות פוליטיות עצמאיות, הכיבוש היפני באזורי אסיה שבא על חשבון האימפריות המערביות ששלטו לפניו - הוביל לחלוקה מחודשת של השטחים, שרטוט מחדש של גבולות והרס הישויות השלטוניות שהוקמו בזמן השלטונות הקודמים.[6] לכן, הנוכחות היפנית יצרה "סדר אסיאתי חדש" שהביא את האימפריה, מסיבות שאציין בפרק זה, לפתח באופן אקטיבי את הזהויות המקומיות כזהויות לאומיות מודרניות על פי האינטרס האימפריאלי.

המודעות האנתרופולוגית ביפן התפתחה עם תהליך המודרניזציה בתחילת המאה ה-19. כחלק מתהליך זה שכלל יצירת מערכת חינוך ענפה, נפתחו גם מוסדות ההשכלה הגבוהה ואיתם תחומי מחקר שונים, בדגש על לימודים מערביים ונטישת הלימודים הקלאסיים. בין תחומי המחקר שהתפתחו, התפתח ביפן גם החקר האנתרופולוגי. טרום השאיפות האימפריאליות של יפן, החוקרים התמקדו בחקר כלפי פנים של הלאום היפני,

[6] Li Naragoa and R.B Cribb, *Imperial Japan and national identities in Asia, 1895-1945* (New York: Routledge, 2003), 5.

של בני האיינו בהוקאידו שבצפון ובני אוקינאווה שבדרום,[7] אך הפלישות הראשונות לטיוואן וקוריאה אפשרו את התרחבות המחקר גם לקולוניות. לראשונה אנתרופולוגים יפנים התחילו להתייחס לאזור האסיאתי כאזור אחד ולהגדיר את מטרת מחקרם כחקר "הגזע האסיאתי". תחת הכותרת "המזרח הרחוק", המחקר שנעשה על האוכלוסיות המקומיות כלל היבטים תרבותיים רבים ומפורטים כמו מאפיינים גופניים, התארגנויות חברתיות, לבוש, סיפורי עם, דת ואמונה והיסטוריה משותפת.[8] אמנם במקרה של טיוואן למשל החוקרים היפנים הראשונים אימצו את ההתייחסות האנתרופולוגית של השלטון הסיני ארוך השנים בטיוואן שהייתה מבוססת לחלוקת המקומיים לשני סוגים של ברבריים, אולם כפי שהיפנים אימצו בעצמם את הגדרות מדינת הלאום המערביות והגישות האימפריאליות, כך הם אימצו גם את ההתייחסות האנתרופולוגית לקבוצות תרבותיות שונות - כקבוצות עם פוטנציאל לזהות לאומית.

אולם למחקר האנתרופולוגי המתפתח כלפי האוכלוסיות בקולוניות היה אינטרס קולוניאלי מובהק. כדי לבסס את שלטונם, היפנים היו חייבים להכיר את המקומות שכבשו מבחינה תרבותית, כך שיוכלו לייעל את אותם מקומות לצרכי האימפריה. היכרות עם החברה הקוריאנית למשל כחברה חקלאית ברובה, אפשרה הגיית רפורמות אגרריות שמטרתן להאיץ ולפתח תעשייה זו ולנצלה לפיתוח האימפריה והתחזקותה. לא רק זאת, אלא גם שהגדרה אתנוגרפית של הקהילות כאסיאתיות ולאומיות סיפקה לגיטימציה נרחבת לשלטונם של היפנים באזור: קלף הלגיטימציה העיקרי של האימפריה היפנית לעומת המעצמות המערביות כפי שהוצג בפני הקולוניות שכבשה היה שזו המעצמה האסיאתית הראשונה והיחידה שיכולה להתמודד ולנצח את האדם הלבן ולמנוע ממנו להשתלט על אסיה. לצד העדויות בפועל שהציגו אכזריות, אונס, השפלה והתנשאות כלפי המקומיים, יפן שיווקה את עצמה כלפי הקהילות המקומיות כהזדמנות לשחרור מהכובש המערבי ולקיחת חלק בחזון איחוד אסיה תוך מימוש הזכות להגדרה עצמית ועצמאות לאומית של כל קולוניה. אותו שיווק התחלתי שקדם לכיבוש האכזרי, אפשר לקבוצות לאומיות מקומיות לתמוך ביפנים ולראות בהם את הבשורה המודרנית ומודל לחיקוי.[9] בהמשך, הגו היפנים את המושג "מרחב השגשוג המשותף של מזרח אסיה", שהדגיש את התייחסותה לקהילות באזור כקשורות זו לזו, ככאלה שיכולות לאפשר שגשוג משותף, ליצור מעין "משפחה

[7] Akitoshi Shimizu and Jan van Bremen, *Anthropology and Colonialism in Asia and Oceania* (Richmond, UK: Curzon, 1999), 131.
[8] Ibid, 144-145.
[9] Naragoa and Cribb, *Imperial Japan and national identities in Asia* 2-3.

אזורית" שכל המדינות שותפות לה באופן שווה בעוד שיפן מהווה מעין מרכז רעיוני חדשני שהמדינות יכולות ללמוד ממנו ולשאוף להידמות לו.[10]

בקוריאה, היפנים שלחו מומחים רבים לצורך הגדרת מהות הלאום הקוריאני, הגדרה שלימים אומצה על ידי האוכלוסייה המקומית ונקראת בימינו תחושת ה - "האן" הקוריאנית. החוקרים אפיינו את הביגוד הקוריאני, האמנות, הקרמיקה, המזון, ההרגלים ההגייניים ואת התרבות כולה כמלנכולית, מלאת צער, ילדותית, נאיבית, חסרת השכלה ובעלת מאפיינים של אבל. הגדרות מסוג זה שירתו את השלטון היפני באופן ישיר בכמה היבטים. ראשית, הגדרת הסבל והעצב כביולוגיים ובסיסיים בתרבות המקומית מסירים אחריות מהשלטון כלפי הסבל שנגרם על ידו. כשהעצב הוא כה עמוק ועתיק, אין כלל קשר לכיבוש הקולוניאלי וכך אין לכוח הכובש שום יכולת לשפר רגשות אלה. שנית, האופי "הילדותי", הנאיבי וחסר ההשכלה מצריך מבוגר אחראי - שינחה, יפתח וילמד את הנכבש כיצד לנהוג, והאימפריה היפנית שאפה למלא תפקיד כזה בדיוק בקוריאה ובשאר הקולוניות שלה לצרכי שליטה ומיצוי משאבים. בנוסף, הגדרות אלו ביטאו גם את הצורך של היפנים ליצור זהות קוריאנית שמחד תואמת אסיאניזם ומאידך נפרדת מהיפנים ונחותה מהם באופן שמצדיק את עליונותם ושלטונם. כך, המחקר האנתרופולוגי בקוריאה והגדרת הלאום הקוריאני על ידי החוקרים היפנים תרם ישירות להתגבשותה של תחושת שייכות לאומית בקרב המקומיים. לראשונה, מדינה חיצונית ראתה בקוריאנים קבוצה לאומית אחידה ונפרדת, מה שאפשר התאחדות של המקומיים תחת תפיסה זו. אולם השליליות הטמונה בהגדרה הלאומית והיותה כלי שליטה של האימפריה, הולידה גם התנגדות לאומית שנחרטה על דגלן של תנועות לאומיות חדשות שפעלו כנגד השלטון היפני וניסו להכשילו תוך קריאה לשחרור הלאום הקוריאני.[11] מושג ההאן קיים בקוריאה ובאמנות הקוריאנית עד ימינו, כך שניתן לטעון שהמחקר האתנוגרפי היפני והמיצוי שלו לצרכי האימפריה הביא מחד להטמעה של התייחסות לאומית עצמית, ומאידך – להתנגדות, לדיכוי ולניצול שנעשו תחת השלטון.

ההתייחסות האתנוגרפית היפנית לא תמיד הגיע לאזור ריק מהשפעות זרות. בפיליפינים למשל, שטח שהיה תחת כיבוש ספרדי ארוך, ולאחר מכן אמריקאי - עד תחילת שנות ה-40 של המאה ה-20, החלה להתגבש תרבות מקומית עוד לפני הכיבוש היפני, רק שזו לא תאמה את השאיפות של היפנים לחזון האסיאתי. השפה הרשמית הייתה אנגלית, המקומיים היו חשופים לתרבות פופולארית אמריקאית ומערבית, השוק היה חופשי

[10]Ken'ichi Goto and Paul H Kratoska, *Tensions of Empire: Japan and Southeast Asia in the Colonial and Postcolonial World* (Ohio: Ohio University Press, 2003), 54-57.
[11] Sandra So Hee Chi Kim, "Korean *Han* and the Postcolonial Afterlives of the "Beautiful Sorrow", *Korean Studies* 41, (2017): 261-262.

יחסית והתנועה הלאומיות הפיליפינית הייתה בראשית דרכה, אך קיימת.[12] בתגובה, אמנם יחסית ביד רכה יותר בהשוואה לקולוניות אחרות, היפנים השתיתו מספר רפורמות שמטרתן להשתית תהליכי יפניזציה ואסיאניזציה על הקהילות המקומיות. הכובשים היפנים האמינו שהפיליפינים איבדו את הזהות האסיאתית שלהם ולכן הגו מספר תוכניות תרבותיות וחינוכיות שמטרתן להציג בפני הנכבשים את התרבות היפנית ולחזק את הנרטיב הפיליפיני המקומי באופן שייתן לגיטימציה לשלטון היפני כשלטון המעניק חירות, שמטרתו ליצור מציאות אסיאתית חדשה ומשגשגת. לשם כך, השפה האנגלית נאסרה לשימוש בבתי הספר, תחנות הרדיו והדואר נשלטו באופן הדוק, נחקקו חוקים שהגבילו את פעילות הכנסייה וחייבו את אנשי הדת לקבלת אישורים רשמיים מהשלטון לקיום טקסים דתיים ואמנות מגויסת בדגש על שיתופי פעולה של יוצרים יפנים ופיליפינים קודמה בעזרת תקציבים ממשלתיים. לשם כך, היפנים השתמשו גם במאפיינים תרבותיים מסורתיים יותר שקדמו לכיבושים המערביים כדי להגות תרבות פיליפינית אותנטית יותר.[13] גם במקרה הפיליפיני, אין ספק שהאפיון האתנוגרפי היפני כלפי האוכלוסייה הפיליפינית היה ראשון מסוגו ומהפכני בעיקר בשל השימוש באוריינטציה האסיאתית כגורם מאפיין. אולם הכפייה שהייתה בפועל והדיכוי המשפיל הביא לסבל רב ולסלידה מהיפנים ומהחזון החדש, כך שתהליך התגבשות התנועות הלאומיות והצמיחה שלהן התרחש בהטמעה של הרפורמות אך גם בהתנגדות ושאיפה לשחרור לאומי וקבלת עצמאות.

לסיכום, המחקר האתנוגרפי שהתפתח ביפן עם תהליך המודרניזציה שירת את האימפריה היפנית בשלושה היבטים עיקריים. ראשית, בכך שאיפשר היכרות עם האוכלוסיות המקומיות ובכך אפשר שליטה נרחבת ומעמיקה באוכלוסיות אלה. שנית, בכך שעורר שאיפות לאומיות מקומיות וצורך להתנגד לאימפריות המערביות, מה שזיכה את הכיבוש היפני בלגיטימציה ואפילו בשיתוף פעולה מקבוצות לאומיות מקומיות שדגלו במודרניזציה. ושלישית, האוכלוסיות המקומיות אופיינו בצורה שהצדיקה את מעמדו של השלטון היפני כמבוגר אחראי ומחנך שמהווה מודל לחיקוי ובאחריותו לפתח את הקולוניות, גם אם במידה מסוימת על חשבונן ובניגוד לרצונן. אולם, הדיכוי שהתלווה לרפורמות הגיבוש הלאומי כפי שהיפנים ראו לנכון, גרר סלידה ושנאה בקרב האוכלוסיות המקומיות מה שהביא לתרומה נוספת לקולוניות (אם כי עקיפה), והיא היווצרותן של תנועות לאומיות מרדניות, שהתנגדו לשלטון היפני ותרמו רבות להתאחדות הלאום המקומי כנגד האימפריה תוך מאבק להשגת עצמאות תרבותית, פוליטית ומדינית.

[12] Naragoa and Cribb, *Imperial Japan and national identities in Asia*, 251.
[13] Ibid, 252,255, 257-259, 261-262.

פרק ב': תיעוש כלכלי מאסיבי בקולוניות

בפן הכלכלי, המודרניזציה שהוחלה על ידי האימפריה היפנית התאפיינה בתיעוש מאסיבי של הקולוניות והפיכתן לכלכלות משלימות לכלכלה היפנית, שמטרתן לשרת את צרכי המדינה היפנית והתפתחותה. כתוצאה מהקשר הישיר בין אופן התיעוש שנקבע על ידי השלטון לבין הצורך האימפריאלי, אופי התיעוש בקולוניות השתנה מתקופה לתקופה בהתאם לניתוב הכלכלי ביפן ואופי השלטון בה. כך, התגבשו שלוש תקופות עיקריות של פיתוח ותיעוש בעלות אופי שונה - התקופה האגררית, התקופה התעשייתית ותקופת התעשיות הכבדות ששירתו את המאמץ המלחמתי של יפן מול סין במלחמת סין-יפן השנייה ומול בעלות הברית במלחמת העולם השנייה.[14] יש לציין שכל קולוניה הייתה ייחודית בתנאים הדמוגרפיים שלה ובתקופה והנסיבות בהן נכבשה על ידי יפן מה שהשפיע ישירות על אופן התיעוש. קוריאה הדרומית, למשל, התאפיינה לאורך ההיסטוריה בכלכלה אגררית בעיקרה והנוכחות היפנית הרשמית הראשונה בה, בעת המודרנית, הייתה פתיחתה למסחר על ידי הצי היפני בקרב קאנגאווה ב - 1875. אי לכך, סיפוחה התאפיין תחילה בשלטון צבאי הדוק וקשוח. התיעוש היה בדגש אגררי כמעט בלעדי בעשר השנים הראשונות, תוך קנייה מאסיבית של אדמות ומניעה מכוונת של התפתחות של תעשיות שאינן אגרריות.[15] אולם, עם שינויי השלטון ביפן השתנתה גם הגישה הכלכלית ולפיתוח קוריאה נוסף, בעשור השני לכיבושה, גם היבט תעשייתי שהקל על פתיחת עסקים ואפשר כניסת משקיעים והון מיפן. מנצ'וריה לעומת זאת, התאפיינה מלכתחילה בתנאים טופוגרפיים מורכבים יותר, ולכן עיקר התיעוש והפיתוח היו מראש בתחומי התיעוש כגון פיתוח מערכת רכבות שיכלה לשמש להעברה יעילה של סחורות וכוח צבאי.[16] אם כך, למרות השוני בין הקולוניות, הרפורמות התעשייתיות בהן דגלה יפן והגישה שלה כלפי תיעוש הקולוניות לצרכי ניצול לטובתה האישית הוטמעו באופן גלובאלי והקולוניות חוו תיעוש דומה בתקופות דומות, על פי שינויי השלטון והצרכים של יפן.

התקופה הקולוניאלית הראשונה, שהתרחשה בין השנים 1910-1919, התאפיינה בהנחת התשתית הבירוקרטית עבור שליטה קולוניאלית ופיתוח אגררי. על מנת לאפשר את תיעושה ופיתוחה, האימפריה היפנית הייתה זקוקה לאורז וליבול וזאת כדי להמשיך ולממן את שליטתה בקולוניות. לשם כך, נעשו רפורמות אגרריות רבות כמו למשל רישום מחדש של האדמות החקלאיות לצרכי עיבוד מקסימלי, והקמת מערכת רכבות ותחבורה

---

[14] Pattie and Myers, *The Japanese Colonial Empire*, 347-348, 356.

[15] Jun Uchida, *Brokers of Empire: Japanese settler colonialism in Korea* (London: Harvard UniversityAsia Center, 2011), 232.

[16] I Pattie and Myers, *The Japanese Colonial Empire*, 356.

שתרמה רבות לשינוע יעיל של סחורות. אולם לצורך הפיתוח האגררי המסיבי, נעשו גם רפורמות שמטרתן לדכא תעשיות אחרות, כמו למשל חיקוק חוק התאגיד בקוריאה, שחייב הנפקת רישיון בעבור כל עסק חדש ובאופן זה מאוד הקשה והגביל פתיחת עסקים בבעלות מקומית. באופן זה, החוק אפשר השתלטות יפנית על תעשיות שאינן חקלאיות וניתב ביתר שאת את הכלכלה הקוריאנית להיות אגררית במהותה.[17] התקופה הקולוניאלית השנייה, שהתרחשה בשנות ה-20 של המאה ה-20, התאפיינה בליברליות יחסית לתקופה הראשונה, כתוצאה מהתפתחות דמוקרטית ביפן ועלייתו של שלטון ליברלי יחסית לקודמו. הדגש האגררי התרחב גם לדגש תעשייתי, היות וההתפתחות של האימפריה היפנית הביאה לצורך בפיתוח תעשיות הכרייה והייצור. אמנם היו כאלה שבעקבות רפורמות אלה הצליחו ליהנות מהתיעוש של קוריאה והפכו למעין משתפי פעולה עם השלטון היפני ולאליטות המקומיות החדשות, אך ככל שהתעשייה התרחבה ודרשה יותר, כך העומסים על כתפיו של הפועל הפשוט הלכו וגדלו. המשבר הכלכלי של 1929, מלחמת סין - יפן השנייה וההכנות למלחמות העולם השנייה הביאו לעליית מדרגה נוספת בתיעוש האגרסיבי של הקולוניות לצרכי האימפריה. כעת, נעשו מאמצים רבים לפתח בצורה נרחבת את התעשיות הכבדות, כגון ייצור הברזל - בכדי לצייד את הצבא היפני בנשק. לצד המאמץ המלחמתי, תהליכים ביפן עצמה כמו חוקי רגולציה על חברות גדולות למניעת פשיטות רגל, הביאה את בעלי העסקים לפתוח חברות בת בקולוניות. לכאורה פתיחת חברות הבת בתחומים השונים מרמזת על פיתוח אפשרויות תעסוקה בעבור המקומיים, אולם שוב תועד כי הם הועסקו בעיקר בעבודות הפשוטות יותר בעוד שהיפנים תושבי הקולוניות אוישו לתפקידים חשובים יותר, בתעשיות המתוחכמות יותר.[18]

כדי למצות את הפיתוח התעשייתי נעשו רגולציות בתחומים משניים. בשנים הראשונות של האימפריה הוקמו בקוריאה מערכות פיננסיות ובנקים, ונעשתה הפרדה יזומה בין אוצרות הממשלה לבית המלוכה. בנוסף, פיתוח אינטנסיבי של רשתות ייצור מקומיות נעשה בעיקר בתקופה השנייה, לאחר שדיכוי תעשיות שאינן אגרריות הוביל לתלות כלכלית של הקולוניות בכלכלת האימפריה מה שהיווה נטל על כלכלת המטרופול. רשתות הייצור יכלו גם לספק את חומרי הגלם שנדרשו לתיעוש האימפריה שהלך והעמיק, והמטבעות המקומיים אוחדו עם היין היפני ובכך הכלכלות הפכו קשורות זו בזו.[19] אולם פיתוחן המאסיבי של הקולוניות לא יכול היה להתבצע ללא גיוס נרחב של כוח אדם מקומי רב ומיומן. לשם כך, יצאו לפועל רפורמות בתחומי החינוך והבריאות ששימשו להשקעה בהון האנושי שישרת את כלכלת האימפריה. כדי לשמור על בריאות התושבים,

[17] Jun Uchida, *Brokers of Empire: Japanese settler colonialism in Korea*, 232.
[18] Kwang Suk Kim, *Growth and Structural Transformation* (London: Council on East Asian Studies, Harvard University, 1979), 2-6.
[19] Duus, Myers and Pattie, eds. *The Japanese Informal Empire in China*, 136.

השלטון היפני קידם שינויים באורח החיים של המקומיים כמו שינויי תזונה, הרגלים הגייניים ושירותי רפואה מערבית לצד שימוש בתרופות.[20] כל אלה מושטרו ביד רמה על ידי השלטונות המקומיים ולעיתים נכפו בחומרה על התושבים עד לכדי גביית קנסות מאלה שלא פעלו על פי אורח החיים החדש.[21] אי לכך, לצד השימוש ברפורמות השונות על ידי האימפריה בפן הכלכלי, אלה שימשו גם כאמצעי שליטה באזרחים ומשטורם תחת סטנדרטים אחידים עד לרמת אורח החיים היום - יומי.

התרומה הכלכלית של האימפריה לקולוניות היא אמביוולנטית ונתונה לדיון. לכאורה מתקבל הרושם שפיתוחים מסוג זה היו עשויים לתרום באופן ניכר למקומיים מבחינה בריאותית, הזדמנויות כלכליות ואפשרויות פיננסיות, עבודה ופרנסה. אולם המציאות הייתה מורכבת יותר. התנאים הפיננסיים היו בלתי שוויוניים והיטיבו לרוב עם המתיישבים היפנים יותר מאשר עם המקומיים. היפנים העסיקו את המקומיים בהפרשי שכר גדולים, לרעת המקומיים כמובן. הפיתוח האגררי המסיבי, כמו גם קניית אדמות והעברתן לניהול יפני, הלכו והגבירו את תופעת האריסים במדינות הנכבשות וכך העול של התיעוש המואץ היה על חשבון האוכלוסייה המקומית שלא ראתה רווחים מהצמיחה הכלכלית.[22] בנוסף, הרפורמות היפניות היו כאלה שיכלו לשאת פרי רק בטווח הארוך יותר ולכן בטווח הקצר עוררו בעיקר התנגדות וסלידה מהכיבוש. אולם לצד זאת, בתיעוש הקולוניאלי היפנים בעצם איחדו את השוק המקומי בכל קולוניה וקהילות שחיו בנפרד הפכו למקשה כלכלית אחת.[23] רשתות הייצור המקומיות שפותחו לצרכי האימפריה הובילו, לצד הדיכוי, לתקומתן של תנועות לאומיות שראו בכלכלה המקומית קרקע נוחה לפיתוח לאומי לצד התנגדות ופגיעה באימפריה. בקוריאה למשל, רשתות הייצור הקוריאני הפכו לעניין מרכזי בעבור תנועות כאלה שראו בתעשייה הזדמנות ממשית לפתח כלכלה קוריאנית שמתבססת על הסתמכות עצמית ובמקביל להחרים מוצרים יפנים ובכך לפגוע אנושות בכיבוש.[24] בדומה לכך, גם התנועה הלאומית הסינית כחלק ממאבקה העלתה על נס את המאבק הכלכלי ביפנים ולשם כך הוחרמו שוב ושוב מוצרים יפנים באופן שלא רק פגע בעסקים היפנים אלא גם איחד תחת מטרה זו קבוצות עממיות שונות והגביר מעורבות ומודעות כלכלית בקרב כל שכבות האוכלוסייה.[25] אמנם תנועות אלה לא הצליחו כלכלית במידה ניכרת, אך ללא ספק מדובר בשלב חשוב בהתגבשות הלאומית המקומית בקולוניות.

---

[20] Pattie and Myers, *The Japanese Colonial Empire*, 352- 354.
[21] Todd A. Henry, *Assimilating Seoul: Japanese rule and the politics of public space in colonial Korea, 1910-1945 (Berkeley: Los Angeles: London: University of California Press, 2014),* 133.
[22] Jun Uchida, *Brokers of Empire: Japanese settler colonialism in Korea*, 232, 252.
[23] Pattie and Myers, *The Japanese Colonial Empire*, 352.
[24] K.M Wells, "The Rational of Korean Economic Nationalism under Japanese Colonial Rule, 1922-1932: The Case of Cho Man- Sik's Products Promotion Society", *Modern Asian Studies* 19, (1985): 836-842.
[25] Duus, Myers and Pattie, eds. *The Japanese Informal Empire in China*, *314.*

גורם נוסף במרקם הכלכלי הקולוניאלי שיש לציינו הוא המתיישבים היפנים בקולוניות. אלה הגיעו בתקופות שונות, לעיתים אף לפני הכיבוש הצבאי, והיוו מעין שליחים של האימפריה. אולם, בתחום הכלכלי הם היו שחקנים בפני עצמם מכיוון שהאינטרסים האישיים שלהם לפרנסה וחיי רווחה לא תמיד עלו בקנה אחד עם האינטרסים של האימפריה. ביטולו של חוק התאגיד בקוריאה למשל, וההקלות בפתיחת עסקים, הביא לגלי הגירה יפנים לקוריאה ולמעורבות המהגרים בשוק הקוריאני. מאותו רגע ואילך האינטרס בפיתוח קוריאה הפך להיות גם של המתיישבים, באופן שתאם את השאיפות הכלכליות שלהם. הם ניסחו תכניות לתיעוש קוריאה והיוו גורם אינטגרלי בהזרמת הון לקוריאה לצרכי פיתוחה. בעוד שלאימפריה היה חשוב להשאיר את קוריאה תלויה במטרופול, המתיישבים היפנים תמכו בפיתוח ללא תנאים, הפעילו לחצים רבים על הממשלה והיו בקשר עם דמויות פוליטיות חשובות. כך, לא פעם אלה הצליחו להשפיע באופן ישיר על שינוי המדיניות באימפריה ולצד זאת ליצור קשרי מסחר עם האוכלוסייה המקומית. כשההתנגדויות הלאומיות בקוריאה הלכו וגברו והחתירה לעבר הסתמכות עצמית כלכלית קוריאנית התפשטה בעם, המתיישבים לא רצו לאבד את קשרי המסחר, ולכן הגבירו ייצוא של סחורה קוריאנית ליפן ומחוצה לה. כך קיבלו על עצמם את נרטיב השעה של ההתנגדות הקוריאנית וקידמו אותה באופן אקטיבי בשביל להציל את פרנסתם ולהימנע מפגיעה כלכלית. באופן זה, המתיישבים היפנים בקולוניות היו מעין גורם ביניים בין האימפריה למקומיים ששמרו על מידת מסוימת של עצמאות ולדעתי היו בעלי השפעה ראויה לציון על הפיתוח הכלכלי ותרומתו.[26]

לסיכום, ברבים מהמאמרים בהם נתקלתי בנושא זה ההתייחסות לתיעוש הכלכלי שנעשה על ידי יפן כלפי הקולוניות באה לידי ביטוי בעיקר בשאלה האם התיעוש היה אפקטיבי מבחינה כלכלית. ישנן קולוניות שחוקרים אף נוטים לשייך את הצמיחה הכלכלית שלהן לאחר הכיבוש היפני לאותם יסודות כלכליים ופיננסים שהונחו בתקופת הכיבוש, כמו למשל במקרה של קוריאה. אולם לדעתי, היות והפיתוח הכלכלי היפני היה נצלני במהותו, הרי שגם אם אורח חייהם של התושבים השתפר במידה מסוימת, הייתה פגיעה ממשית בחייהם, לא רק בשל ניצול התפוקה המאסיבי אלא גם בשל אי - השוויון בהזדמנויות הכלכליות בין התושבים היפנים בקולוניות לבין המקומיים. לכן, ההשפעה המשמעותית ביותר של הרפורמות הכלכליות היא היותן מחד כלי שליטה בעבור האימפריה, ומאידך, בעזרת דפוסי הטמעה של הרפורמות והתנגדות להן היו אלה סנוניות ראשונות להתפתחותן של כלכלות מקומיות בדגש לאומי - שלב קריטי ביציאה לעצמאות של הקולוניות. התייחסות למתיישבים היפנים, אשר היוו גורם נוסף בעל אינטרסים משלו, מעיד על מגוון האינטרסים

[26] Jun Uchida, *Brokers of Empire: Japanese settler colonialism in Korea*, 227-262.

שהתקיימו במרקם הכלכלי הקולוניאלי ומעשיר את הנרטיב הנפוץ שמעיד על הפיתוח הכלכלי ככזה המורכב משולטים אבסולוטיים ונשלטים אבסולוטיים.

פרק ג': עיצוב מחדש של תפקידים מגדריים

בתקופת שלטונה, האימפריה היפנית החזיקה גם באידיאולוגיה מגדרית כלפי האוכלוסיות הנכבשות, וזו הושפעה באופן ישיר מהאידיאולוגיה המגדרית שאפיינה את יפן בתקופת מייג'י, ואומצה ברובה מתוך אידיאולוגית הביתיות המערבית. אידיאולוגיה זו הגדירה מחדש את התפקידים המגדריים של גברים ונשים בתא המשפחתי, ונועדה לאפיין את ההתנהלות החברתית המצופה מהם. הצורך בעיצוב מחדש של התנהלות חברתית נבע מהגישה שהתהוותה בתקופת פריחתם של רעיונות הלאומיות - שאופי החברה האזרחית מעיד באופן מובהק וקשור קשר הדוק לאופי מדינת הלאום. המשמעות של ניסוח אידיאולוגיה מגדרית חדשה מעידה על החלה של מושגי הברבריות לעומת המודרניזציה שנהגו במערב כנגד האוכלוסיות ה"אקזוטיות" ברחבי העולם, מה שבא לידי ביטוי בהתמערבות מגדרית מובהקת. בשל השימוש באמצעים אופנתיים, המגדריות החדשה והמודרנית ביטאה באופן הגלוי ביותר את נטישת המסורתיות ה"ברברית" וההתקדמות לעבר המודרניות המערבית.[27] בדומה למחקר האתנוגרפי בתקופת האימפריה ורפורמות התיעוש, השינויים המגדריים בקולוניות נבעו גם הם באופן ישיר מהאינטרסים הקולוניאליים של יפן.

ראשית, החלת הפרקטיקות המגדריות החדשות היוו חלק מתהליך היפניזציה שהאימפריה ניסתה לעשות על האוכלוסיות הכבושות, במטרה לאחד אותן תחת השלטון האימפריאלי היפני. כפי שתיארתי בפרקים הקודמים, האימפריה הייתה זקוקה לשיתוף פעולה מטעם המקומיים, והתבססה על זהות אסיאתית שמכוונת למודרניות לצורך מניעת השתלטות מערבית על אסיה. כתוצאה מכך, הלבוש והאופנה הפכו להצהרה פוליטית,[28] לסמל של הקדמה היפנית ושיפור אורח החיים של המקומיים לעומת הכיבושים הקודמים, מה שעשוי היה לעודד את האוכלוסיות המקומיות להביע את תמיכתם באימפריה היפנית. בנוסף, ניסוח סטנדרטים חדשים ללבוש ולתפקידי נשים וגברים בחיי המשפחה היוו גורם מאחד בקולוניות, כפי שהיוו ביפן. אם קודם למודרניזציה היה מעין טשטוש ואמביוולנטיות יחסית למערב בשוני בין נשים לגברים, ולא הוענקה לכך תשומת לב ניכרת, כעת ניתן היה להגדיר באופן מפורש את המבנה החברתי הרצוי לעומת המצוי, לאחד את האוכלוסייה תחת עקרונות אוניברסאליים ובעזרת זאת להדק את השליטה עליה. במקרים מסוימים ההתייחסות לנושא המגדר המקומי

[27] Jason G. Karlin, *Gender and Nation in Meiji Japan: Modernity, Loss, and the Doing of History* (Honolulu: University of Hawaii Press, 2014), 69-70.
[28] Ibid,68-70.

הייתה חלק מהמחקר האתנוגרפי שהיפנים ביצעו בקולוניות ועל כן העניקו הגדרות שיכלו לשמש כבסיס לשינוי שחפצו לקדם באוכלוסיות המקומיות לטובת האימפריה.

באידיאולוגיה המערבית של אותה תקופה, על הגבר הוטל עול פרנסת המשפחה והוא אמור לצאת לעבוד בכל יום, בעוד שהאישה דואגת לנראות של הבית, לגידול הילדים ולעיסוקים תרבותיים כגון נגינה וקריאה. "אישה טובה, אם חכמה" היה מעקרונות היסוד של האידיאולוגיה המגדרית כפי שאומצה ביפן, והעיד על חשיבותן של הנשים כאימהות לצאצאים שיהיו האזרחים הבאים, החיילים הבאים ופקידי הממשל הבאים. לשם השגת מטרה נעלה זו, נשים זכו ליהנות מחוק חינוך חובה, בדומה לגברים, אם כי מתי מעט מהן זכו להשכלה גבוהה, וזאת בנוסף להדרתן השיטתית מהתחום הפוליטי, שנחשב היה לתחום גברי בלבד.[29] התפיסה כלפי האוכלוסיות המקומיות בקולוניות הייתה כמעט זהה. חינוך הדור הבא לאזרחות טובה וצייתנית, תמיכה אקטיבית באימפריה ואמונה שלמה בהיותה המשחררת של אסיה, הקפדה על תשלום מיסים ואורח חיים בריא בסטנדרטים היפניים, הפכו לחשובים ביותר בעבור הישרדותה של האימפריה ויעילות שלטונה. היות והאחריות לחינוך הייתה נשית בהווייתה, לא ניתן היה להזניח את הנשים המקומיות אלא היה צורך לפתח אותן ולהקנות להן חינוך ראוי אך מוגבל.

גיוס הנשים הקוריאניות נתפס על ידי השלטונות היפנים כהכרחי להשתתת רפורמות כלכליות וסוציאליות בהצלחה, כך גם בקולוניות נוספות.[30] הקמתה של מערכת החינוך לבנים ובנות ב - 1911 בקוריאה הייתה לצורך השרשת הערכים האימפריאליים וכללה גם שיעורים בנושא התפקידים המגדריים. בתי הספר הממשלתיים היו תחת פיקוח הדוק על התכנים הנלמדים, אולם החשיבות לחינוך ולהשכלה גם בקרב נשים היוותה גישה חדשנית ונתנה הזדמנויות לנשים באופן שלא זכו לו בעבר. ארגוני נשים ניצלו את הלך הרוח שנוצר, והחלו להשתלט על חינוך בלתי פורמאלי שכלל למידה נרחבת של מקצועות שונים גם כאלה שנחשבו "גבריים".[31] למרות שהתלמידים הקוריאנים נאלצו לעמוד במבחנים קשים לצורך קבלה למערכת החינוך האימפריאלית, החלו להישמע קולותיהן של נשים שנשלחו ללמוד ביפן שהעידו שהמודרניזציה וההתמערבות היפנית העניקה להם לראשונה את תחושות העצמאות, החופש והאינדיבידואליות שהן זכאיות להן.[32] באופן זה, למרות שתחום

[29] Takashi Fujitani, *Splendid Monarchy: Power and Pageantry in Modern Japan* (Barkly Calif: University of California Press, 1996), 191.
[30] Theodor Jun Yoo, *The Politics of Gender in Colonial Korea: Education, Labor and Health 1910-* 1945, (Berkeley: University of California Press, 2008), 60.
[31] Ibid, 60-61, 65-67.
[32] Ibid, 72.

החינוך היווה אמצעי שליטה וגיבוש הנתינים האימפריאליים הרצויים, בפועל נדמה שלא ניתן היה למנוע את ההעצמה הנשית ושיפור מעמד האישה כתוצאה מקבלת השכלה.

לצד חינוך לאזרחות חיונית עבור האימפריה, השינויים המגדריים באו לידי ביטוי גם בהיבט התעשייתי ובשינויים בסביבת העבודה. הצורך של האימפריה היפנית בכוח עבודה זול ופתיחת המפעלים כחלק מתהליך התיעוש המואץ, הצריך עובדי מפעל מיומנים - נשים וגברים כאחד. בעקבות זאת נשים עזבו בהמוניהן את הכפר לטובת העיר, מה שפירק את קבוצות ההשתייכות הכפריות וניתק אותן ממשפחותיהן הגרעיניות. הן הלכו לעבוד בעיר לצורך פרנוס משפחתן וזאת באופן שונה לחלוטין מהחיים הכפריים שכללו עבודות משותפות לצד הגברים בשדה. השלטונות היפניים האמינו בהפרדה מגדרית בעבודה ובהגדרת המלאכה כנשית או גברית. כך, הנשים איישו עבודות בתעשיות הקלות שהתפתחו כגון הטקסטיל ועיבוד מזון, אך בתנאים קשים ביותר כמו שעות עבודה ארוכות יותר מאלה של הגברים והתקיימותה של מערכת ענישה קשוחה ואף אלימה שיכלה למנוע מהן בכל זמן את השכר הזעום שהרוויחו מעבודתן. ייצור האורז למשל, תעשייה שהייתה מרכזית בקוריאה, הייתה עונתית, ולכן העבודה לא הייתה רציפה אלא רק בעונות מסוימות, שלאחריהן פוטרו כל העובדות, אשר נאלצו בכל שנה למצוא מחדש מקום עבודה. כפי שציינתי בפרק ב׳, כדי לתחזק את כוח העבודה ולהבטיח יעילות, השלטונות ניסחו רפורמות מדויקות בנושאי בריאות הציבור שכללו תזונה, היגיינה, פיתוח מערכות בריאות ועידוד שימוש בתרופות והחילו אותן בעזרת גורמי אכיפה, מה שהשפיע באופן ישיר על מצבן הבריאותי של הנשים ושינה את אורח חייהן המסורתי. תהליכים אלו אפשרו שמירה על בריאותן כפי שלא היה בעבר, אך בו בזמן נכפה עליהן כדי שניתן יהיה לנצל את עבודתן באופן מקסימלי. [33]

החשיפה המואצת למודרניזציה ומערביות בקרב האוכלוסייה בקולוניות פתחה את הדיון הציבורי בנוגע לתפקידים מגדריים בדגש על מעמד האישה. באופן זה נוצר חופש להתבטאויות שונות, מה שפתח אפשרות לפרשנות ולמרד. בין הקולות הללו היו כאלה שתמכו בהעצמה נשית ושוויון מגדרי, לעומת כאלה שהתנגדו ודרשו שמירה על תפקידים מסורתיים בקרב האוכלוסייה המקומית. חברות תנועת "האישה החדשה" בקוריאה למשל, היו בעיקר מהשכבה האינטלקטואלית שזכתה ללימודים והשכלה והפכו לקול דומיננטי שחתר תחת ערכי המשפחה הקוריאנית המסורתית. המראה והלבוש שלהן, שהתאפיינו בקיצוץ שיערן וקיצור אורך החצאית שלהן, עורר סנסציה בקרב הקוריאנים. אינטלקטואליים ותומכי התנועה הלאומית הקוריאנית חששו מאוד מתנועה חדשה וחתרנית זו, וקראו לחזרה לעבר הערכים המסורתיים כשמקומה של האישה הקוריאנית הוא במשק הבית. ההתנגדות של זרמי ה"אישה החדשה" לתפיסות המגדריות המסורתיות שבאו לידי ביטוי לצד

[33] Ibid, 96, 111,114, 117-118.

רצונם לקחת חלק בנרטיב הלאומי הקוריאני המתגבש, הוזילה, לדעתם של האינטלקטואלים הגברים, את החזון הלאומי שהתגבש במסגרת ההתנגדות לאימפריה היפנית. למרות תגובות הנגד הרבות לתספורת השיער הקצר, נשים החלו להגן בפומבי על הכדאיות של תספורת מסוג זה בהיותה שוויונית יותר, נוחה יותר, יפה יותר ומאפשרת נוחות הקריטית לעבודה יעילה. נשים החלו להעלות סימן שאלה לגבי לבישת הבגד הקוריאני המסורתי, בטענה שהוא חונק ומסורבל בעוד שנשים מודרניות זקוקות ללבוש מאוורר כדי לשמור על בריאותן.[34]

גם בפרק זה ניתן לראות כיצד הרפורמות שנעשו על ידי השלטון היפני נעשו מחד מתוך רצון להשפיע תרבותית על האוכלוסייה המקומית, אך מאידך - בהתאם לצרכי האימפריה - ליצור אחידות לאומית וקונפורמיות, תוך הגברת התיעוש ומיצוי כוח האדם. האופי המודרני של הרפורמות יצר מצב אמביוולנטי, בו מחד הייתה האוכלוסייה המקומית מדוכאת, נשלטת ומתועלת לצרכי האימפריה ומאידך, במובנים רבים, קודמה והתפתחה - נשים זכו לפתע לחינוך, להשכלה, לעצמאות ולהגדרה מחודשת, ולהזדמנות לנטוש את הערכים המסורתיים. למרות שפעמים רבות התקשורת הקוריאנית וגורמים מקומיים ראו בנשים הקוריאניות קורבנות של השלטון היפני ולעיתים אף באופן מוצדק, תנועות כמו "תנועת האישה החדשה" ומגמות בקרב מעמד הפועלות הוכיחו שהמרקם שנוצר היה מורכב יותר, ושהיו נשים שניצלו את המציאות החדשה לטובתן במידת האפשר, בקריאה לשוויון מגדרי ובהגדרה מחודשת של נראות נשית ואידאל יופי מקומי.

חלק שני: מחקר אמפירי - עלונים מהתקופה הקולוניאלית

מבוא

בתקופת מלחמות העולם, עלוני תעמולה נחשבו לכלי מודרני, שימושי ונפוץ להשפיע ולעצב דעת קהל. הסמל של הדוד סאם (*Uncle Sam*) מהתעמולה האמריקאית במלחמת העולם הראשונה הפך לאחד האייקונים של בעלות הברית והנאצים במלחמת העולם השנייה השתמשו בתעמולה באופן תכוף כדי לעורר את שנאת הציבור כלפי המיעוט היהודי במדינה. באופן דומה, גם השלטון היפני השתמש בעלוני תעמולה כדי להשפיע אידיאולוגית על הציבור הרחב ולעורר רגשות עמוקים ותגובה אקטיבית מצד אזרחי האימפריה לתמיכה במאמץ המלחמתי ובהשתלטות האימפריאלית היפנית.

העלונים בהם השתמשתי למחקר האמפירי של עבודה זו פורסמו מידי חודש בשנות ה-40 של המאה ה-20 וכוללים תצוגה ויזואלית מובהקת לרעיונות ולתהליכים שהצגתי בחלק התאורטי. העלונים בעיקר כוללים תמונות, פרסומות וכתבות בנושא המלחמה והאימפריה. היות ואותן שנים התאפיינו במאמץ מלחמתי

[34] Ibid, 74-79.

ואימפריאלי כאחד, התעמולה בעלונים מציגה את הסימביוזה בין שני העקרונות ומעוצבת לטובתם, מה שהביא לתצוגה של יפן באופן מודרני, יעיל, וראוי להנהיג את אסיה בדגש על טכנולוגיות מלחמה, מיליטריסטיות, ומסרים המקדשים את המלחמה ומאדירים את שותפותיה של יפן כמו גרמניה הנאצית. בניגוד לתעמולה האמריקאית שהציגה גיבורי תרבות לרוב, התעמולה היפנית עוסקת בתרומה המתמדת של אזרחי האימפריה למאמץ המלחמתי, להתרחבות האימפריה ולתקומתה של אסיה וכל זאת תחת תמימות דעים ואחידות הלאום היפני, באופן שמדגיש את הקרבת היחיד לטובת הכלל. [35]

לצד הכתבות והתמונות המצורפות, התעמולה הועברה באמצעים נוספים פחות רשמיים כמו מנגה וקומיקס, דפי צביעה לילדים ופרסומות. כל אלה יכלו להגביר אקטיביות בקרב הקורא ולעודד אותו לפעילות לאומנית וכלכלית כאחד. עלוני *אסהיגרף* (*Asahigraph*) במיוחד, גדושים בפרסומות למוצרים שונים. מצאתי את הפרסומות חשובות לא פחות מהכתבות הרשמיות מכיוון שאלה לא רק מעשירות את התמונה הקולוניאלית ומהוות נטבח חשוב בפרויקט האימפריאלי בהיותו מבוסס על רפורמות ייצור, ייצוא ומסחר, אלא גם מעוצבות ומנוסחות כדי לפנות לקהל בפרקטיקות ובסטנדרטים של התקופה. לאורך המחקר יכולתי להבחין באותן חברות שמפרסמות שוב ושוב, מהדורה אחר מהדורה את מוצריהן מוויטמינים ותוספי תזונה, ועד למצלמות, סלוני יופי, כלי נגינה ומלונות. לכן, אתייחס גם לפרסומות במהלך פרק זה כייצוג לעקרונות ולתפיסות שהושתתו באותה תקופה בחברה היפנית ואסיק מכך על המסרים שהועברו לקולוניות.

בחלק זה אשתמש באמצעים ויזואליים מתוך עלוני התעמולה כדי להוכיח ולהמחיש את טענותיי לגבי המחקר האתנוגרפי של הקולוניות, התיעוש והשפעותיו ועיצוב התפקידים המגדריים. למרות שבתמונה אחת יכולים להיות שלל מסרים מתחומים שונים, בחרתי לנסות ליצור הפרדה ביניהם גם אם מלאכותית, ולהציג מספר תמונות בעבור כל תחום.

<u>פרק א': מחקר אתנוגרפי</u>

היות והשלטונות היפנים ראו במחקר האתנוגרפי של המקומיים אבן דרך משמעותיות לצורך איחוד האימפריה והחלת השלטון היפני בקולוניות, בהרבה מן המהדורות ניתן לראות מעמדות שונים בני האוכלוסיות מקומיות, מאוכלוסיות כפריות ופשוטות שחיות במרחבים אדירים ללא אורבניות באופק ועד למעמדות הגבוהים ביותר כמו דיפלומטים מקומיים שיושבים לשולחן אחד לצד הדיפלומטים היפנים ואף בני מלוכה. בתמונות ניתן לחזות

---

[35] Barak Kushner, *The Thought War-Japanese Imperial Propaganda* (Honolulu: University of Hawaii Press, 2005), 68,71, 74.

בלבוש המסורתי, בחגים ופסטיבלים מקומיים ובתעשיות מקומיות. לצד ייצוגים ויזואליים לכאורה ניטרליים, יכולתי לראות שלאותן כתבות היה אלמנט חינוכי מובהק, ניסיון ממשי ללמד את הקורא על האזור, על השפה, על מיני החיות האנדמיים לאזור הגאוגרפי וכדומה. תמונות של מפות למשל, מעידות על ניסיון זה בהקשר גאוגרפי ודמוגרפי. בנוסף, לעיתים מוצג בעלונים כיתוב בשפה המקומית כשמתחתיו תרגום ביפנית ולצידו כתיבה פונטית באותיות יפניות שמאפשרת הגייה מדויקת של הכתיב הזר. מכך, ניתן להסיק על האמונה שכדי לשלוט בעמים השונים ולהפוך את העם היפני לראוי, על היפנים להכיר, אפילו באופן שטחי, את הקהילות הכבושות לצד החלת תהליכי המודרניזציה והיפניזציה שהיו מכוונים כלפי קהילות אלה. היות ועלונים אלה ודומים להם הופצו ברחבי האימפריה, ניתן להסיק שהתרגום היפני יכל היה לשמש גם את האוכלוסיות המקומיות לתהליך דומה של חשיפה לשפה היפנית והטמעתה.

הצגת המודרניזציה לאוכלוסיות בקולוניות זאת כאמצעי ללגיטימציה בעבור הכיבוש היפני, באה לידי ביטוי בתמונה 0.2 בה ניתן לראות זוג מסתכל בסקרנות עמוקה ותדהמה במכשיר פטיפון. לבושם מעיד על השתייכותם לקהילה מסורתית יותר ואולי אפילו מבודדת והפער בינם לבין המודרניזציה היפנית חריף במיוחד באופן שמדגיש את התרומה היפנית לקולוניות כקריטית ומשמעותית. חשוב לציין שבסדרת התמונות הזו, לא נראים חיילים יפנים בקרבת המקומיים. אני מסיקה מכך שהייתה חשיבות להדגשת היחס של האימפריה היפנית כלפי אוכלוסיות אלה כעצמאיות ולאופי הכיבוש כסבלני, מאפשר ואף מתעניין ואכפתי כלפיהן לכאורה.

החשיבות הדיפלומטית של האימפריה ואיחוד אסיה תחת רעיון מרחב השגשוג המשותף של מזרח אסיה באה לידי ביטוי גם הוא בעלונים. במהדורות מסוימות הדגל שמייצג רעיון זה שעליו מצוירת שמש גדולה, מוצג לא פחות מהדגל היפני. בתמונות של ישיבות דיפלומטיות, עצרות ומצעדים ניתן לחזות בדגל לעיתים לצד דגלי מדינות אסיה ודגל יפן. כחלק מהחזון לאיחוד בהנהגת יפן, בעלונים מודגש היחס החם שהיפנים זוכים לו מהקהילות המקומיות, תוך הסכמה להיותה של יפן נישאת מעליהם, נעלה יותר. כך למשל בציור המנגה 0.6, ניתן לראות את המקומיים המאופיינים בלבוש מסורתי "פרימיטיבי", אוחזים בדגלי יפן ומחייכים לעבר הדיפלומט היפני בחזות מערבית לחלוטין- לבוש חליפה, שיערו מסורק בקפידה, עונד משקפיים ועל פניו שפם המדגיש את גבריותו, מושיט לעברם יד. ניתן לראות שדמות הדיפלומט היפני גדולה בהרבה מהפרצופים הקטנים של המקומיים המקבלים את נוכחותו בברכה. כל אלה מהווים את לב ליבה של הלגיטימציה לשלטון היפני ועל כך שאין הוא בא ככוח כובש אלא להפך, ככוח משחרר מלפיתת האימפריות המערביות, מוכן בטוב ליבו לתת מבשורת המודרניזציה הייחודית לו באסיה לאותם עמים נידחים שאין להם כל סיכוי לעמוד בפני איום האימפריאליזם המערבי.

היבט ויזואלי נוסף שמגדיר את מערכת היחסים בין היפנים לקולוניות הוא למשל העלון המסקר את בית המלוכה התאילנדי. למשפחת המלוכה הוקדשו מספר עמודים מלאים שתיארו את אופן חייהם והראו את הארמון וארוחותיו בו, את הזוג המלכותי, את פועלו של המלך, פגישותיו עם דמויות רבות דרג מה שמעיד שהוא ללא ספק מקבל סיקור אוהד ומרכזי. אולם יש לציין, שאף לא לרגע נראה המלך התאילנדי לצד הקיסר הירוהיטו (*Hirohito*) למשל שנחשב היה לסמכות העליונה והבלתי מעורערת ביפן. בעלונים אחרים שהציגו את הדרג המדיני היפני, הקיסר נראה לצד מנהיגי המערב ביניהם אדולף היטלר כפי שנראה בתמונה 0.7. הוא הולך לצידם בשורה אחת, מתקבל באהדה ובברכה כשדגלי יפן מונפים לצד דגלי גרמניה ברחובות. תמונות אלה מוכיחות שלמרות תשומת הלב הרבה שקיבל המלך התאילנדי ומשפחתו הם מצויים במעין בידוד פוליטי. היחס אליהם הוא בפני עצמו, כמו מעין כתבת עומק על פרסונה מפורסמת בעוד שאנשי השררה היפנים מסתובבים ברחבי אירופה ומקבלים החלטות לצד המנהיגים הדגולים של המערב.

0.1 דיפלומטים תחת דגל אזור השגשוג האסיאתי

0.2 זוג מסתכל בפטיפון

0.3 נשים בהאנוי

0.4 מפת הסברה

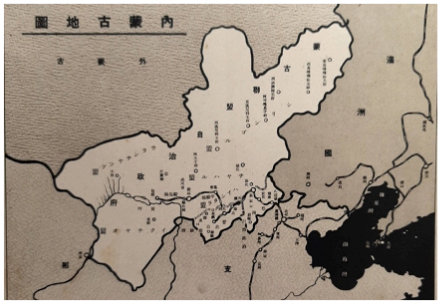

0.3 נשים בהאנוי

0.4 מפת הסברה

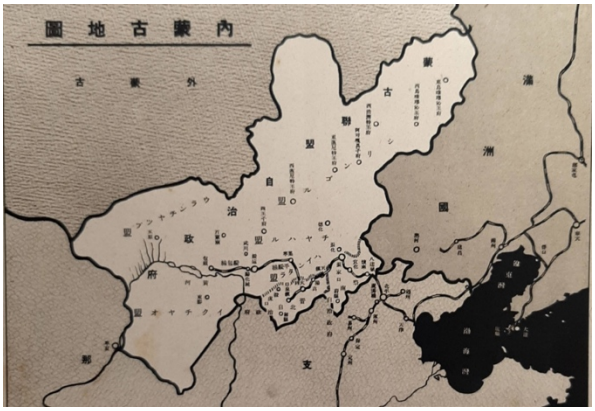

0.5 אישה מקומית ומלאכתה כרועת צאן היפני

0.6 מתקבל בברכה על ידי המקומיים

0.7 מלך

תאילנד לעומת הירוהיטו לצד היטלר

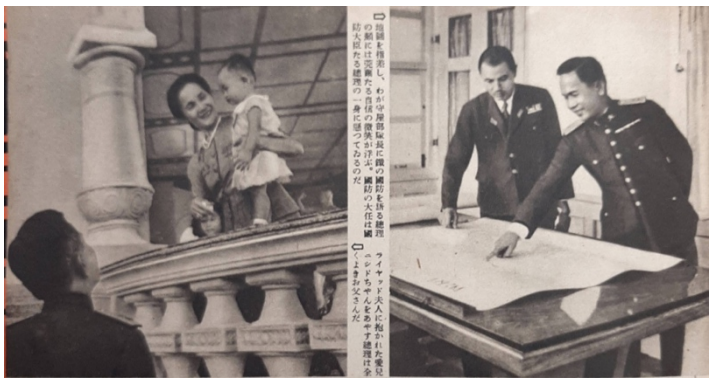

פרק ב': רפורמות תיעוש

בפרק ב' בחלק התאורטי, הדגשתי כי לצד החשיבות האידיאולוגית באיחוד הקולוניות ויצירת מרחב אסיאתי אחיד, המשמעות העיקרית של הקולוניות בעבור האימפריה הייתה כלכלית בהווייתה. העלויות הגבוהות של הפרויקט האימפריאלי דרש מימון מתמיד מה שהביא להחלת רפורמות תיעוש בקולוניות וביפן שהיו אגרריות ותעשייתיות. הרפורמות מהתחומים השונים נראות באופן מובהק בעלונים, כדי להגביר מורל וגאווה בפיתוחים השונים ולעורר לגיטימציה בקרב הלאום היפני והאוכלוסיות הכבושות בצל הפיתוחים התעשייתיים, המודרניים והמרשימים. דפים מלאים הוקדשו להסברים מפורטים ותמונות של התעשייה כמו בניית ספינות ענק, מפעלים שונים לייצור, תמונות של הנוסעים היפנים מציפים את קרונות החשמלית בעיר כסמל לפיתוח התחבורה והשינוע ותצוגה נרחבת של מטוסי קרב שונים ונשק. לכל תמונה כזו צורף הסבר על הנראה בתמונה, על התעשייה המוצגת, על התהליכים השונים וסדר העבודה ובמקרה של התעשיות הכבדות והנשקים החדשים- יכולתי למצוא תמונה של כל נשק ונשק כשלצידה כתוב שמו, כפי שנראה בתמונה 0.8. גם בתחום התיעוש ההסברים וההגדרות המפורטות מעידות על הניסיון של העלונים להוביל לאקטיביות של הקורא, להפוך אותו לבקיא בפיתוחים הטכנולוגיים החדשים ובנשק היעיל שהומצא למען ניצחון במלחמה. לעיתים מוצגות תמונות דומות שצולמו במערב, כמו למשל נשים ממיינות קופסאות שימורים במפעל ומעצם כך תורמות למאמץ המלחמתי בגרמניה. הדמיון בין התמונות היפניות לתמונות המערביות מוכיחות שוב את הקשר החשוב בין המודרניות היפנית לזו המערבית.

כפי שציינתי בחלק התאורטי, כדי להוציא את רפורמות התיעוש לפועל השלטון היפני היה זקוק להמון ידיים עובדות, יפניות וזרות. לשם כך, רבות נעשה כדי לפתח ולהשקיע בכוח האדם וגם לזאת ישנן הוכחות ויזואליות רבות על גבי העלונים. ניתן לראות בתמונות כיצד השלטונות משקיעים באוכלוסיות בקולוניות בכך שמכשירים אחיות מתאילנד למשל ונעשות בחינות פיזיות דקדקניות שמטרתן להביא את הנבחרים לעבודה בבניית ספינות, בדיג ואף בטיס. הזרים נראים מחויכים, מתאגדים בהמוניהם סביב הבוחנים היפנים ומושקעים בעבודה המוענקת להם בחסד. כשתמונות של אחיות וטייסים מוצגות באותו עלון עם תמונות של אוכלוסיות מקומיות "פרימיטיביות" ומבודדות, הפער הנוצר מעצים את התרומה היפנית עבור אוכלוסיות אלה וההשקעה בהם. אולם מה שמצאתי מרתק יותר מכל בהקשר השקעה בכוח האדם ביפן ומחוץ לה זה הפרסומות החוזרות ונשנות שנראו בכל עלון ועלון, שקראו לשמירה על הגוף בדרכים שונות ואף הדגישו את האחראיות של כל אינדיבידואל לדאוג לכך. בעמוד הראשון של עלונים רבים ישנן פרסומות ענק לויטמינים כשלרוב אלה מטעם אותן חברות כמו *נורמוסאן, האליבט* ו*אוריזאנין* (*Normosan, Halibut, Orizanin*). הפרסומות עצמן מנוסחות

ביפנית אבל הכיתוב על הבקבוק הוא באנגלית, שהייתה בשנות ה - 40 שפת האויב. תופעה זו עשויה להעיד על התקשורת עם האוכלוסיות בקולוניות ככזו שיכלה להיעשות באנגלית בלבד ולצד זאת, אולי הנראות הוויזואלית של השפה האנגלית ככזו המורכבת מאותיות לטיניות העידה על הקשר, בדומה לשיווק בימינו, עם המודרניות והקדמה. הפרסומות מוכיחות שהויטמינים שווקו לכל האוכלוסיות- גברים, נשים ואף תינוקות כשישנן פרסומות שמסבירות שניתן לקנות בעבור תינוקות עוגיות המכילות ויטמין. השקעה בכוח האדם באה לידי ביטוי גם בפרסומות חוזרות למשקפיים. בתמונה 1.3, הכיתוב קורא לטיפול במחלת עיניים, כמו קוצר ראייה. מהנוכחות הנשית בפרסומת ניתן להסיק שזו מכוונת לנשים ולכן רואה גם בהן קהל יעד שאיכות חייו חשובה.

במהלך עיוני בעלונים, הופתעתי מאוד מהמגוון הרב של הפרסומות הממלאות את עמודיהם. יכולתי למצוא פרסומות למוצרים שונים ומגוונים כמו עט נובע, תיקי נשים, כלבים מגזע יפני, כלי נגינה, מצלמות מכל סוג, טבק, תוספי מזון, עניבות וביגוד, מלונות, משחות ותרופות. מגוון המוצרים מעיד על התפתחותה של תרבות צריכה ביפן ובקולוניות. המפרסמים ראו בעלונים פלטפורמה להציג את מרכולתם וקשה שלא לתהות כיצד בזמני מלחמה כה קשים כמו שידעה יפן בשלבים המאוחרים של המלחמה, יכלו אזרחים להרשות לעצמם חיי פנאי בורגניים שכאלה. אין ספק שעסקים שונים ראו בעלונים הזדמנות שיווקית משמעותית ועל כן ראו גם הם אינטרס בהדפסת העלונים והפצתם ברחבי האימפריה. תפוצתן של הפרסומות על גבי העלונים אף מעלה סימני שאלה לגבי הטענה המקובלת שהממשלה היפנית עודדה במהלך המלחמה את האזרחים לחיסכון עד לכדי סגפנות. רבים במחקר האקדמי מעידים על ביקורת שהופנתה כלפי מעמד הביניים שהתפתח וניתן לחזות במאמרים שונים בעלוני תעמולה שמכוונים לכך. אולם בהנחה שהעלונים אליהם אני מתייחסת בעבודתי נשלטו לא פחות על ידי הממשל מכל עלון תעמולתי אחר, נוכחותן הנרחבת של הפרסומות מוכיחה שהשלטון אפשר צריכה ואפילו דגל במכירת סחורות יפניות ברחבי האימפריה ובכוח הכלכלי שסחר כזה מעניק.

0.8 הסבר על כל נשק

0.9 טייסים מהקולוניות .1 הכשרת פועלים בקולוניות .1.1 מפעל לזיקוק אלכוהול

1.2 פרסומת לכלב מגזע יפני 1.3 פרסומת למשקפיים 1.4 פרסומת לויטמינים

פרק ג': תפוצתן של אידיאולוגיות מגדריות

כפי שהסברתי בפרק ג' בחלק התאורטי, הרפורמות המגדריות היו חלק אינטגרלי מתהליך המודרניזציה ביפן. העלונים מתקופה זו, מוכיחים זאת ביתר שאת. כתוצאה מההתמקדות בקולקטיב, החלוקה המגדרית החדשה וההנכחה של חלוקה זו מצויה בכל עמוד ועמוד מדפי העלונים. ניתן לראות כיצד הבינאריות המגדרית המערבית משתקפת בכל נושא - המאמץ המלחמתי והתרומה השונה בהווייתה של נשים וגברים, המחקר האנתרופולוגי שמציג הבדלים בין נשים לגברים בתרבויות המקומיות, התעשיות החדשות, תרבות הצריכה והקשר בין הקולוניות למטרופול. טרם עיוני בעלונים, לא ציפיתי לייצוג נשי כה נרחב ושימת דגש מובהקת כל - כך על דמות האישה המודרנית ותפקידה. בעלונים ניתן לראות נשים יפניות מחזיקות באהבה תינוקות וילדים, מורות בבית הספר עומדות ליד הלוח וסביבן בנים ובנות, נשים וילדות עובדות יחד בשדה, משחקות בייסבול, הולכות זו לצד זו ברחובות האורבניים ביפן, ומבצעות פעילויות שמתקשרות לנשיות החדשה כמו נגינה, תפירה, מלאכת בית, ואמנות. העלונים והתמונות בהם לא מאפשרים להתעלם מהלבוש החדש של האישה היפנית המודרנית המתבטא בשיערה הפזור אך המסורק, חליפה מחויטת או חצאית צמודה עד לגובה הברך וזאת לעומת הקימונו הרחב המכסה את גוף האישה המסורתית. להפתעתי, יכולתי לשים לב לדואליות מסוימת בלבוש האישה כפי שמוצג בעלונים לעומת הלבוש הגברי שנראה אחיד מאוד - חליפה מחויטת במרחב הציבורי וקימונו מרושל יותר בבית. נראה שאצל נשים היה יותר חופש להיצמד ללבוש הקימונו המסורתי במרחב הציבורי. בתמונות המראות נסיעה בחשמלית, ניתן לראות שלבוש הקימונו הנשי כלל לא נעלם מהמרחב הציבורי ביפן ולעיתים מוצגות זו לצד זו נשים שהאחת לבושה בקימונו והאחרת בחליפה מודרנית כמו בתמונה 2.6. בתמונה 2.7 הלקוחה מהשער של אחד העלונים, ניתן לראות שתי נשים צעירות ככל הנראה ממוצא סיני, לבושות בצורה מערבית אך עם הצווארון הסגור שמזוהה עם הלבוש המקומי. שיערן פזור אך מסורק, חיוכן מעיד על שמחה ושחרור ובידיהן מחזיקות יחד בובה יפנית, לבושה בבגדים קיסריים. ייצוג אייקוני שכזה מעיד בדיוק על התפוצה של הפרקטיקות היפניות ברחבי הקולוניות והניסיון לחנך את הנשים מגדרית, וכמובן שחינוך זה, על פי תמונות התעמולה, מתקבל בשמחה.

בעלונים ניתן לראות כיצד הבינאריות המגדרית לא השתלטה אך ורק על הלבוש והתפקידים המגדריים במשפחה אלא גם על סביבת העבודה. במהדורות מסוימות הוקדשו דפים מלאים בזה אחר זה שמתארים עבודה גברית ועבודה נשית בקרב האוכלוסיות מהקולוניות. ניתן לראות את הכרייה והחציבה בהרים שנעשית על ידי פועלים גברים בעוד שבעמודים לאחר מכן מוצגות הנשים התאילנדיות, שעוברות הכשרה למקצוע האחיות כפי שמוצג בתמונה 2. תמונות מהתעשיות הקלות כמו תעשיית הטקסטיל ממלאות את דפי העלונים וסביבת עבודה

נשית לחלוטין משתקפת מהן. אלה יושבות זו לצד זו ומפרידות את הכותנה, קולעות, תופרות וממיינות. מעבר לכך, בתמונה 2.1 ניתן לראות גם את ההפרדה המגדרית בין הניהול לעובדות הפשוטות. הפועלות נעמדות בשורות סדורות אל מול מנהל העבודה היפני ויחסי הכוחות ברורים. בשונה מכך, ניתן לשים לב לנוכחות הגברית לחלוטין במפעלי התעשיות הכבדות- בכל הקשור לצבא, לנשק, לייצור ולבנייה. התמונות בהן נשים וגברים נראים יחד מחוץ לקונטקסט המשפחתי לא רבות. גם בתעשייה האגררית ובחקלאות העבודה נפרדת, כשנשים עובדות יחד בעיבוד השדה או קטיף. תמונות אלה העוסקות במגדריות בסביבת העבודה, מוכיחות את היווצרותו של קולקטיב נשי נפרד מהגברי. תשומת הלב המוגברת כלפי האישה ותפקידיה מאחד את הנשים תחת תפקידים אלה ועל כן מדובר בשינוי מהותי, גם אם לווה בדיכוי והכפפה למסגרות נוקשות. כמובן שבעלוני תעמולה מסוג זה לא מוצגת התקוממות מכל סוג, אך ניתן להסיק שאותן תנועות פמיניסטיות שנוצרו באותה תקופה בקולוניות וביפן צמחו על רקע הקולקטיב החדש בסביבת העבודה ובעזרת החינוך שניתן להן.

גם בתחום המגדר, הפרסומות מהוות חומר מתודולוגי חשוב לצורך הבנה מעמיקה של התהליכים והעקרונות שנלווים לרפורמות תחת תחום זה. הרבה מהפרסומות מציגות נשים ופונות אליהן כקהל יעד- בתמונה 2.3 ניתן לראות אישה משתמשת במצלמה מודרנית וחדשה שרכשה, כשבפרסומת דומה האישה היא מושא הצילום. בפרסומת לעט נובע יכולתי לחזות באישה כותבת במרץ ומשתמשת בעט בעוד שרבות מהפרסומות שהופיעו כמעט בכל גיליון של *אסהיגרף* היו תיקי נשים ומכוני יופי. הפרסומות למכוני יופי תפסו את תשומת ליבי במיוחד, בשל מודל האישה המערבית המופיע עליהן. האישה המערבית היפה, המטופחת והמודרנית מופיעה פעמים רבות מה שמעיד על מודל היופי של התקופה והצורך להידמות למערב גם בהקשר זה.

1.5 "אישה טובה אם חכמה" האישה כדמות מחנכת

1.6 מודל היופי במערבי בפרסומות

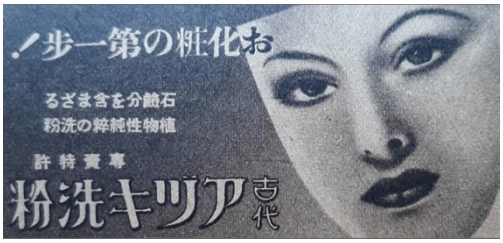

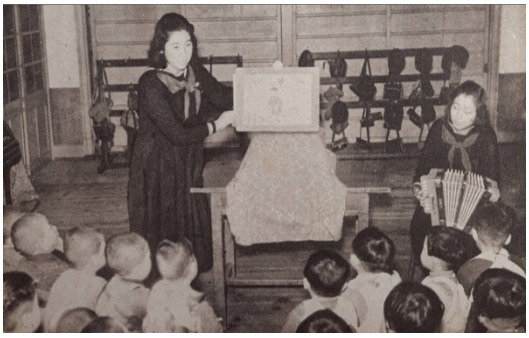

1.7

1.8 נשים בקולוניות מתרגלות כתיבת יפנית

1.9 המשפחה היפנית הממוצעת

2.0 הכשרה מקצועית ותרבותית של נשים מתאילנד

2.1 מגדריות במקום העבודה

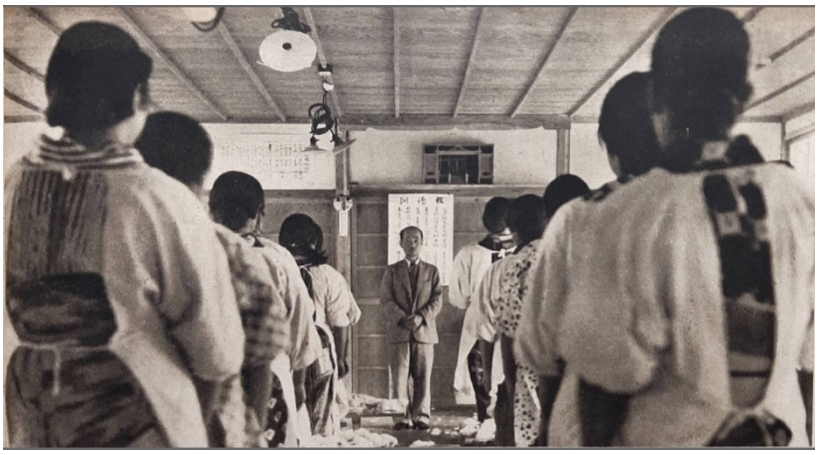

2.2 חקלאיות עובדות יחד בשדה

2.3 נשים כקהל יעד- פרסומת

2.4 נשים בתעשיות הקלות- טקסטיל

2.5 קולקטיב מסוג החדש- האישה החדשה ופועלה

2.6 דואליות בלבוש הנשי- מודרני ומסורתי

2.7 נשים סיניות מודרניות

דיון ומסקנות:

בעבודה זו עסקתי בשלושה תחומים בהם באה לידי ביטוי התרומה של השלטון האימפריאלי היפני לקולוניות. למרות השוני בין קולוניה לקולוניה מבחינה תרבותית, דמוגרפית והיסטורית ראיתי במחקר האתנוגרפי של האוכלוסיות המקומיות, רפורמות התיעוש והחלת אידיאולוגיות מגדריות חדשות, תחומים משותפים שעמדו בבסיס הכיבוש היפני בכל האזורים. בחלק התאורטי, פירטתי על כל תחום ותחום והרפורמות שנעשו בו והדגשתי כיצד אלה שירתו בראש ובראשונה את האינטרס הקולוניאלי ופיתוח האימפריה וגיביתי את טענותיי בעזרת החלק האמפירי, בו יכולתי להיעזר בתמונות ופרסומות מהתקופה. המחקר האתנוגרפי שימש להיכרות עם האוכלוסיות הנכבשות ואפשר לשנותן בהתאם לאידיאולוגיה היפנית שדגלה במרחב האסיאתי כאזור אחד תחת שליטה יפנית. רפורמות התיעוש ופיתוח אגרארי ותעשייתי של הקולוניות שירתו גם הן את האימפריה מבחינה כלכלית. התפוקה שימשה את האימפריה כדי לממן את צרכיה החקלאיים, המלחמתיים והטכנולוגיים, והמקומיים שימשו ככוח אדם לעבודה הסיזיפית שנדרשה. האידיאולוגיות המגדריות, בדומה לנסיבות ביפן עצמה, שימשו לצורך איחוד האוכלוסייה תחת סטנדרטים זהים באופן שתאם את האימפריה והשקפותיה המודרניות וזאת מתוך האמונה שאיכות אזרחי האימפריה משפיעה באופן ישיר על התנהלותה, יעילותה וטיבה של האימפריה כולה.

האוריינטציה המודרנית שיש לכל אחד מהתחומים הוא המשותף ביניהם ואפשר להם להיראות כקידום של האוכלוסיות המקומיות ה-"פרימיטיביות" מטעם האימפריה היפנית המתקדמת. התפיסה הלאומית כלפי האוכלוסיות לצד תקומתן של מערכות פיננסיות, חינוך, תברואה ועבודה לנשים ולגברים פתחו אופקים חדשים בעבור האוכלוסיות המקומיות מה שתחילה הביא ללגיטימציה לכיבוש היפני על חשבון קודמיו ואף אפשר שליטה הדוקה יותר של השלטון - המבוגר האחראי, על הילדים הזקוקים לעזרתו - האוכלוסיות המקומיות. אולם הפער בין האידאל למציאות הורגש מאד והכיבוש היפני עד לימינו זכור כאכזרי, דורסני ומשפיל. היחסים של יפן עם קוריאה למשל, שברירים מאוד גם כיום בעקבות התקופה הקולוניאלית. אולם, כדי להתייחס לתקופה זו באופן האותנטי והמדויק ביותר, יש להתייחס למציאות הקולוניאלית כדינמית, משתנה ולהיותה מורכבת מקבוצות שונות של בעלי אינטרסים, שבחלקם משותפים ובחלקם ייחודיים לאותה קבוצה. המחקר האתנוגרפי שימש קהילות שונות כדי להתאחד תחת מסגרת לאומית, מה ששימש לעיתים כמודל לתנועות לאומיות שקמו כנגד השלטון, והאידיאולוגיה המגדרית העניקה לנשים חינוך והשכלה באופן שלא זכו לו לפני כן, מה שאפשר את השתתפותן בדיון הציבורי בנושאים שונים ואפשר לקבוצות פמיניסטיות ראשונות לקום

ולהתנגד למבנה החברתי המסורתי. כך, האימפריאליזם היפני הביא לתסיסה לאומית במרחב האסיאתי בתהליכי הטמעה של לאומיות מודרנית מחד והתנגדות לשלטון המדכא מאידך.

בעקבות זאת ניתן לטעון, שהמציאות הקולוניאלית רחוקה מלהיות חד מימדית. מערכת היחסים בין הכובשים לנכבשים אינה מתאפיינת באקטיביות מוחלטת של האחד לעומת פאסיביות מוחלטת של האחר. על כך שהשלטונות היפנים החילו רפורמות שונות מתוך קשר ישיר לאינטרסים יפניים בהווייתם, אין בעבודה זו כל מחלוקת כלפי הטענות הנפוצות במחקר כיום שמדגישות כי לא היה ברפורמות המודרניות מעשה חסד כלפי האוכלוסיות המקומיות. אולם בעבודה זו אני מתעקשת להציג את האקטיביות הראויה לציון של אוכלוסיות אלה כנגד האימפריה היפנית, בין אם בהטמעה של הגדרה לאומית, כלכלה מקומית ותפקידים מגדריים חדשים ובין אם בשימוש באותם השינויים לצרכי התנגדות לשלטון היפני ולניסיון להשתחרר מלפיתתו. מעבר לכך, יש לציין שהכוח הכובש כשלעצמו מורכב מקבוצות רבות של משתתפים מעבר לשלטון היפני השוהה ביפן שתרומתם בתקופה זו ניכרת ומשמעותית כמו אנתרופולוגים, פרסומאים, אנשי עסקים ומנהלי עבודה שהיו מהגרים יפנים שהתגוררו בקולוניות עם משפחותיהם והיו אקטיביים ביצירת המציאות הקולוניאלית. ההתייחסות לשותפים הרבים לבניין האימפריה היפנית מוכיח את בניינה וניהולה כמולטי דיסציפלינרי, רווי רבדים ולעיתים אפילו ספונטני מה שמעשיר את השיח האקדמי הקיים, המייחס לא פעם לאימפריה היפנית חזות צבאית בהוויתה. לכן, אני מסרבת לראות באוכלוסיות המקומיות בתקופה הקולוניאלית כקורבנות בלבד ומסרבת לראות בשלטון כמקשה אחת של אינטרסים וצרכים. המציאות הקולוניאלית היא פסיפס המורכב מקבוצות רבות ושונות ולצורך דיוק של השיח סביב תקופה משמעותית זו בהיסטוריה האזורית, ישנה חשיבות להנכחה של כל אלו.

הדמיון בין הרפורמות שנעשו בקולוניות השונות, מעיד על תקופה של כמה עשורים בהם המדינות ברחבי אסיה ינקו את ערכי השלטון הקולוניאלי והגיבו לו באופנים דומים של הטמעה והתנגדות בכל התחומים המצוינים לעיל. בתחום הלאומי הקהילות המקומיות אימצו את ההגדרות היפניות ככאלה שרואות בהם לאום, אולם בעזרת אותן הגדרות בדיוק יכלו גם להתנגד לשלטון היפני המדכא. במקרה הקוריאני, רשתות הייצור המקומיות שהושתתו יכלו לשמש את הקבוצות הלאומיות למאבק לאומי בדגש כלכלי והרפורמות המגדריות הובילו להטמעה של חשיבות החינוך בקרב נשים, אך יכלה גם לעורר התנגדות לכיבוש בקרבן ורצון להשתתף אקטיבית ביצירת הזהות הלאומית המקומית. לכן, ניתן לשער שהמרחב האסיאתי, לפחות מאז האימפריה היפנית, הפך לאזור מוגדר שהמדינות בו קשורות זו לזו היסטורית כשהתקופה הקולוניאלית משותפת לכולן. היות ולשאלת האזוריות באסיה שדנה באופן השייכות של מדינות אסיה, אם יש כזו, לאזור אחד משותף ומוגדר

אין תשובה אחת מכרעת, התקופה הקולוניאלית עשויה לספק הסברים רבים בהקשר זה כלפי התקופה המודרנית ולהשפיע על היחסים בין המדינות כיום ועל הזהות האזורית של כל מדינה ומדינה.

המחקר האתנוגרפי, הרפורמות הכלכליות והסיקור הנרחב של האישה ומעמדה החדש, נכחו כולם בעלוני התעמולה בכתבות ובפרסומות מה שמוכיח את חשיבותם של שלושת התחומים באג׳נדה היפנית של התקופה. בראי הקולוניאליזם, ניתן לחזות בעלונים אלה בנוכחות הניכרת של תושבי הקולוניות ואת היחס היפני כלפיהם בכל אחד מההיבטים. נוכחות ויזואלית זו תורמת ומעשירה את הספרות הקיימת בתחום בכך שמאפשרת התייחסות לתעמולה היפנית לא רק בהקשר הלוקאלי, אלא גם בהקשר האימפריאלי, הגלובלי יותר. למרות שהעלונים כתובים ביפנית ומעצם כך מכוונים לאוכלוסייה היפנית, הייצוג הנרחב של הקהילות הקולוניאליות מוכיח שאלה היוו חלק אינטגרלי בהיווצרותה של זהות יפנית אימפריאלית בעזרת הגדרת האחר התרבותי, זהות שמורכבת מחד במעורבות של יפן בקולוניות ודאגתה לפיתוחן אך מעצם כך גם נפרדת ונעלה מהן. באופן זה ניכרת ההשפעה ההדדית בין הכובשים לנכבשים והשפעתם זה על זה, מה שמעשיר את הנרטיב ההיסטורי. ההתייחסות לפרסומות בעלונים חשובה גם היא, שכן היא מוכיחה שתעמולה אינה מושפעת ומתעצבת על ידי אג׳נדות שלטוניות ופוליטיות בלבד אלא גם מחנכת לתרבות צריכה בהתאם לאינטרסים של בעלי עסקים וזאת, בהיותם של העלונים פלטפורמה ליצירת הון כתוצאה מתפוצתם הנרחבת. כך, הפרסומות מעשירות גם הן את הנרטיב הקולוניאלי בהיותן מייצגות של קבוצת אינטרסים נפרדת מהשלטון המרכזי, כשאלה מתארות את חיי הכובשים והנכבשים בקונטקסט הצרכני יותר מאשר בקונטקסט אידיאולוגי.

ביבליוגרפיה

- Uchida, Jun *Brokers of Empire: Japanese settler colonialism in Korea*. London: Harvard University Asia Center 2011.
- Wells, K.M. “The Rational of Korean Economic Nationalism Under Japanese Colonial Rule, 1922-1932: The Case of Cho Man-Sik’s Products Promotion Society*”*, *Modern Asian Studies*, vol.19, no.4, (1985): 823-859.
- Kim, Kwang Suk *Growth and Structural Transformation*. London: Council on East Asian Studies, Harvard University, 1979.
- Fujitani, Takashi *Splendid Monarchy: Power and Pageantry in Modern Japan*. Barkly, Calif: University of California Press, 1996.

- Karlin, Jason G. *Gender and Nation in Meiji Japan: Modernity, Loss and the Doing of History*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2014.
- Kim, Sandra So Hee Chi Korean Han and the Postcolonial Afterlives of "The Beauty of Sorrow". *Korean Studies* 41*,* (2017): 253-279.
- Henry, Todd A. *Assimilating Seoul: Japanese rule and the politics of public space in colonial Korea, 1910-1945*. Berkeley; Los Angeles: London: University of California Press, 2014.
- Kushner, Barak *The Though War: Japanese Imperial Propaganda*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2005.
- Shirashi, Takashi, ed. *The Japanese in Colonial Southeast Asia.* Ithaca, NY: Cornell University Press, 2018.
- Pattie, Mark R and Myers, Ramon Hawley, eds. *The Japanese Colonial Empire, 1895-1945*. Chichester: Princeton University Press, 1987.
- Duus, Peter, Myers, H. Ramon and Pattie, Mark R, eds. *The Japanese Informal Empire in China, 1895-1937.* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014.
- Yoo, Theodore Jun *The Politics of Gender in Colonial Korea: Education, Labor and Health 1910-1945*, Berkeley: University of California Press, 2008.
- Narangoa, Li and Cribb, R. B. *Imperial Japan and national identities in Asia, 1895-1945.* New York: Routledge, 2003.
- Shimizu, Akitoshi and Bremen, Jan van *Anthropology and Colonialism in Asia and Oceania*. Richmond, UK: Curzon, 1999.
- Goto, Ken'ichi and Kratoska, Paul H. *Tensions of empire: Japan and Southeast Asia in the colonial and postcolonial world.* Athens, Ohio: Ohio University Press; Singapore: Singapore University Press, National University Singapore, 2003.
- The Tokyo Asahi Shimbun, Publishing Co., Ltd., ed. *ASAHIGRAPH* (weekly magazine) vol.30-40, (1939-1942)
- Naikaku Johobu, ed. *Manshin Shuho* (monthly magazine), 1938.
- שילוני, בן-עמי, *תולדות יפן המודרנית* תל אביב: האוניברסיטה העברית- החוג ללימודי מזרח אסיה, 1990.